

Giresun İli Merkez İlçede Fındık Yetiştiren İşletmelerin Ekonomik Analizi, Üretim ve Pazarlama Sorunlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma*

Erdal Sıray¹

Yaşar Akçay²

1- Fındık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, 28100 Giresun

2- Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, 60240 Tokat

Özet: Araştırmada kullanılan veriler fındık yetiştiriciliği yapan 126 adet işletmeden anket yoluyla elde edilmiştir. Örnek hacminin belirlenmesinde Neyman yöntemi uygulanmıştır. Analizde işletmelerin sosyo - ekonomik yapısı ortaya konmuştur. İlk kuşak işletmelerde aktif sermaye yüksek kuşak işletmelere göre daha yüksek hesaplanmıştır. Üretim faaliyetleri bazında brüt marj analiz yöntemi uygulanmış ve brüt hasıla içinde fındık üretimi ilk kuşak işletmelerde %99,43 ve yüksek kuşak işletmelerde de %98,43 oranla en büyük paya sahip olduğu görülmüştür. İşletme bir bütün olarak ele alınmış ve faaliyet sonuçları tespit edilmiş, tarımsal gelir yıllık (her iki kuşak için de geçerli) yaklaşık 3 000 TL civarında hesaplanmıştır. Toplam aile geliri içinde tarımsal gelir her iki kuşak işletmelerde de ancak yaklaşık 1/3 oranında yer almakta olduğu, kişi başına ortalama yıllık aile gelirinin de ilk ve yüksek kuşakta 2,8 bin TL civarında olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın ana konusunu teşkil eden fındığın maliyet analizi yapılmış ve kilograma ilk kuşakta 7,91 TL/kg ve yüksek kuşakta ise 7,53 TL/kg olduğu hesaplanmıştır. Ayrıca üretimde en önemli sorunun girdilerin pahalı olması yer alırken, pazarlama sürecinde ise serbest piyasada ürün fiyatının düşüklüğü en önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Giresun, Ekonomik Analiz, Fındık, Fındık Maliyeti, Üretim ve Pazarlama Sorunları

A Research on the Determination of the Production and Marketing Problems, Economic Analysis of Farms Growing Hazelnut in Central District of Giresun Province

Abstract: In this study, the data used in the study were obtained with a face to face questionnaire of 126 hazelnut growers. The Neyman method was applied to determine the sample size. Socio-economic structures of the farmers were found out with the analyses. The active capital in the first group farms was calculated higher than those located in the second group farms. Gross margin analyses method was applied at the production activities level and hazelnut production within the gross income occupied 99,43% in the first group farms and 98,43% in the second group farms, respectively. The farm was evaluated as a whole and outputs of the activities were determined. The annual agricultural income (for both groups of farms) was calculated as somewhere around 3 000 TL. The agricultural income was approximately 1/3 of the family income in both farm groups. Annual income per family for both farms was determined as 2,8 thousand TL. The total cost required for the hazelnut production was calculated as 7,91 TL/kg in the first group farm and 7,53 TL/kg in the second group farm. The most important problem in the production was the high cost of the inputs, and in the marketing; the price of hazelnut is considered the most important handicap.

Keywords : Giresun, Economic Analysis, The Cost of Hazelnut, Pruduction and Marketing Problems

1. Giriş

Tarım sektörünün, gelişmişlik düzeyleri hangi seviyede olursa olsun, tüm ülkelerin ekonomik ve sosyal yapısında önemli bir yeri vardır. İnsanların beslenebilmesi için gerekli hammaddeyi üretmesi gibi stratejik bir öneme sahip olan tarım sektörü, aynı zamanda ekonomi için katma değer artışı sağlamakta ve Türkiye’de büyük bir nüfus kitlesi için istihdam oluşturmaktadır. Türkiye’de, gayri safi milli hâsılının %7,7’sini karşılamakta olan tarım sektörünün, istihdamdaki payı %27,3’tür (Anonim, 2009a).

Dünya fındık üretiminin önemli bir kısmını üreten Türkiye, bu açıdan üstün bir

konumdadır. Türkiye, dünya fındık üretiminde yaklaşık %70’lik pay ile birinci sıradadır. Üretimi çok eskilere dayanan fındık için dünyadaki en uygun ekolojik koşullar, Türkiye’nin Karadeniz Bölgesi’ne kıyı illerinde bulunmaktadır (Ayfer ve ark., 1986). Türkiye, fındığın en önemli yabancı türlerinin ve kültür çeşitlerinin anavatanı olması nedeniyle, çok zengin bir çeşitliliğe sahiptir (Demir, 1997).

Dünya fındık üretim ve ihracatında Türkiye’nin bu kadar büyük bir payı olmasına rağmen, bu üründen arzu edilen ölçüde yararlanıldığını söylemek mümkün değildir. Bunun iki temel nedeni vardır. Bunlardan birisi, işlenmiş fındık ürünleri üretim ve ihracatının

çok düşük olmasıdır. İkincisi ise, geleneksel pazarımız olan AB pazarı dışına çok az çıkılmasıdır (Usta, 2002).

Yoğun olarak Karadeniz Bölgesi'nde üretilen fındık, bölge halkının başlıca geçim kaynaklarından biridir. Tarım ürünleri içinde Türkiye'nin geleneksel ihracat ürünlerinden biri olan fındık, ülkeye önemli miktarda döviz girdisi sağlamaktadır. 2008 yılında gerçekleşen tarım ürünleri ihracatı Türkiye toplam ihracatı içinde %10'luk paya sahipken, fındık ve fındık mamulleri ihracatı tek başına bir ürün olarak tarım ürünleri ihracatındaki payı 1,4 milyar \$ ile %10'dur (Anonim, 2009b).

Başlangıçta sadece Doğu Karadeniz Bölgesi'nde üretilen fındık, zamanla Batı Karadeniz Bölgesi'ne doğru yayılmıştır. Fındık yetiştirilen alanların genişlemesinde, devletin fındığa alım garantisi vermesi ve bazı yıllar uygulanan yüksek destekleme fiyatlarının etkisinin büyük olduğu söylenebilir.

Anadolu fındığının anavatanı, en değerli yabani türlerinin doğal yayılma alanı ve kültür çeşitlerinin kaynağıdır. Fındık üretimine elverişli geniş ekolojik alanlara ve dünyanın en kaliteli fındık çeşitlerine sahiptir. Diğer taraftan Anadolu, ekonomik anlamda fındık yetiştiriciliği ve fındık ticaretinin yapıldığı ilk yerdir (Ayfer ve ark., 1986; Köksal, 2002).

Türkiye'de fındık üretimi 33 ilde yapılmasına karşın, üretimin tamamına yakın kısmı 6 ilde toplanmıştır. Bu iller; eski üretim bölgesi olarak adlandırılan Ordu, Giresun ve Trabzon ile yeni üretim bölgesi olarak adlandırılan Sakarya, Düzce ve Samsun illeridir (Anonim, 2009c).

Giresun ili, 2008 yılı fındık üretim verilerine göre 136 bin ton ile Türkiye fındık üretiminde %17'lik bir paya sahiptir (Anonim, 2009d). İlde fındık üretimi merkez ile beraber 13 ilçede yapılmaktadır. Merkez ilçe, Giresun İli 2007 yılı toplam fındık üretiminin %8'ini gerçekleştirmiştir (Anonim, 2009e).

Tombul fındık, uzun yıllar boyunca yetiştirici seleksiyonlarıyla ortaya çıkmış dünyanın en önemli çeşidi konumundadır. Giresun ili, tombul fındık çeşidini en fazla yetiştiren illerden biridir.

Giresun - Merkez İlçesinin ilk kuşak ve yüksek kesimindeki fındık yetiştiren işletmelerin ekonomik analizinin, üretim ve

pazarlama sorunlarının tespitinin yapıldığı bu çalışmanın amaçları şunlardır:

- İşletmelerin yapısal özellikleri, nüfus, işgücü ve eğitim durumu, sermaye bileşimi, arazi kullanım durumu, bitkisel ve hayvansal üretimi saptamak,
- Brüt marj analizi ile işletmelerin üretim dalları itibarıyla faaliyet sonuçlarını belirlemek,
- İşletmelerin bir bütün olarak yıllık faaliyet sonuçlarından brüt hasıla, işletme masrafları, net hasıla, tarımsal gelir, harcanabilir tarımsal gelir ve toplam aile gelirini hesap etmek,
- Fındık üretiminde maliyet analizi yapmak,
- Üretim ve pazarlama sorunlarının tespiti ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri ortaya koymak.

2. Materyal ve Yöntem

Giresun Merkez İlçede bulunan 4457 adet işletmeyi temsil niteliğine sahip örnekleme yolu ile seçilen 126 adet işletmeyle birebir yapılan anket yoluyla elde edilen birincil nitelikte veriler araştırmanın ana materyalini oluşturmuştur. Anketle elde edilen veriler 2008-2009 üretim dönemini kapsamaktadır. İşletmeler iki kuşakta (ilk kuşak 0-499 m, yüksek kuşak 500 + m rakımdan) değerlendirmeye alınmıştır.

Örnekleme için popülasyona alınan işletmeler arazi büyüklüğü itibarıyla birbirinden çok farklılıklar göstermiştir. Varyasyon katsayısının yüksek çıkmasından dolayı (%76,30) tabakalı örnekleme yöntemi kullanılması uygun görülmüş ve grafik yöntemi sonucu 3 adet tabakaya ayrılmıştır.

Örnek hacminin tespitinde tabaka sınırları dikkate alınarak, tabakalı örnekleme yöntemlerinden olan *Neyman Yöntemi* kullanılmıştır. Yapılan hesaplamalar sonucunda, örnek hacmi 126 olarak belirlenmiştir. Örnek hacminin tespitinde %95 güven aralığında ve ortalamadan %5 (t=1,96) sapma ile çalışılmıştır.

İşletmelerdeki nüfus yapısı; cinsiyet, yaş ve eğitim durumları yönünden ele alınmıştır. Aile işgücünün işletme içinde ve dışında çalışma durumu ile birlikte aile işgücü yanında yabancı işçilerin işletmede çalışma süreleri tespit edilmiştir. Bölgede çalışılan gün sayısının 300 gün olduğu kabul edilmiştir (Sayılı, 2001).

İşgücü günleri Erkek İşgücü Birimi (EİB) cinsinden hesaplanarak ortaya konulmuştur. Nüfusu erkek işgücü birimine çevirmede, kişilerin yaş ve cinsiyete göre değişen iş başarıma katsayıları dikkate alınmıştır.

İşletme arazileri miktarları, mülkiyet durumu, parsel sayısı ve parsele düşen ortalama alanlar belirlenmiştir. Daha sonra arazinin nevine göre ve üzerinde yetiştirilen ürünlere göre dökümleri çıkarılmıştır.

Sermaye yapısının belirlenebilmesi için sermaye çeşitlerinin fonksiyonlara göre sınıflandırılması tekniği uygulanmıştır (Aras, 1988).

İşletmelerin yıllık faaliyet sonuçlarına ilişkin analizler, iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada üretim dalları düzeyinde analizler yapılmış, ikinci aşamada da işletme bir bütün olarak ele alınarak faaliyet sonuçları ortaya konulmuştur.

Üretim dalları düzeyinde yapılan analizlerde Brüt-Marj analiz yöntemi kullanılmıştır. Bir üretim dalının brüt üretim değerinden, değişken masrafların çıkarılmasıyla elde edilen brüt marj, üretim faaliyetlerinin nispi karlılık durumunu açıklamaktadır (Aras, 1988).

Üretim dönemine ait faaliyet sonuçları olarak; Brüt Hâsıla (Gayri Safı Hâsıla), İşletme Masrafları ve Gerçek Masraflar, Net Hâsıla (Saf Hâsıla), Tarımsal Gelir (Net Çiftlik Geliri), Harcanabilir Tarımsal Gelir ve Toplam Aile Geliri değerleri hesaplanmış ve yorumlanmıştır.

Amortismanların hesabındaki oranlar; alet-makine varlığı için %10, küçük el aletleri için %25, bina varlığı için ahşap ve kerpiç binalarda %4, beton binalarda %2, arazi ıslah varlığı için de %5 alınmıştır (Esençün, 1990).

Çalışmanın ana konusunu fındık oluşturmaktadır. Bu nedenle fındıkta maliyet çalışması ayrı bir konu olarak ele alınmıştır. Maliyet çalışması tesis dönemi masrafları ve üretim dönemi maliyeti olarak iki grupta incelenmiştir.

Tesis dönemi masrafları hesaplanırken tesis dönemi 4 yıl olduğu kabul edilmiştir. Yönetim masrafı değişken masrafların % 3'ü olarak alınmıştır. Üretim dönemi sonunda çıplak arazinin cari alım satım değeri üzerinden %5 reel faiz uygulaması ile çıplak arazi değeri faizi hesaplanmıştır. Yatırım cari faizi ise tesis dönemi boyunca her yıl yapılan işlemlerin değerleri toplamına %5 reel faiz uygulaması

sonucu belirlenmiştir. Toplam tesis dönemi masrafları, 4 yıl için ayrı ayrı elde edilen değişken ve sabit masrafların toplamından elde edilmiştir (Kıral ve ark, 1999).

Üretim dönemi masrafları değişken ve sabit masraflar olarak ikiye ayrılmıştır. Üretim dönemi değişken masrafların belirlenmesinde işletmecinin verdiği bilgiler kabul edilmiştir. Döner sermaye faizi ve tesis sermaye faizi alınırken TC Ziraat Bankası'nın 2009 tarımsal kredi oranı dikkate alınarak yıllık %13,3 üzerinden 6 aylık olarak (%6,65) alınmıştır (Anonim, 2009f). Makine tamir-bakım masrafları değişken masraf olarak alınmıştır. Kullanılan alet ve makineler fındık için kaç saat çalıştığı bilinemediği için ve işletmede başka faaliyetler içinde kullanılabildiği için fındık üretim alanı oranında kullanılmıştır (Kıral ve ark, 1999). Tesis dönemi amortisman payı hesabı yapılırken fındığın ekonomik ömrü 60 yıl olarak alınmıştır (Koral ve Altun, 2005).

Fındık yetiştiriciliğinde ve pazarlamasında sorunların tespitinde yine anket yolu ile elde edilen veriler analiz edilerek yorumlanmıştır. Burada açık uçlu, çoktan seçmeli ve çok seçmeli soru tipleri kullanılmış, bu sorulara verilen cevaplar değerlendirilmiştir.

3. Bulgular

3.1. İncelenen İşletmelerde Sosyal ve Ekonomik Yapı

İşletme başına düşen toplam nüfus mevcudu ilk kuşak kesiminde 4,02 kişi, yüksek kesimde ise 4,97 kişidir. Her iki kesimde de nüfusun en büyük kısmını 15-49 yaş grubundaki aktif nüfus oluşturmaktadır. İşgücünün esas kaynağını oluşturan aktif nüfusun payı ilk kuşak kesiminde %48,02, yüksek kesimde ise % 46.23'dür. Elli ve üzeri yaştaki nüfusun payı ilk kuşak kesiminde %39,59 iken, yüksek kesimde %36,67'dir. İlk kuşakta erkek ve kadın nüfusu oranı sırasıyla %56 ve %44'tür. Yüksek kuşakta ise erkek nüfus %46 ve kadın nüfus %54 şeklindedir.

İncelenen işletmelerdeki nüfusun eğitim durumlarına bakıldığında, ilk kuşakta %82,9 ve yüksek kuşakta da %85,9 oranında okur-yazarlığın olduğu saptanmıştır. İki kuşakta da okur-yazar içinde en fazla ilkokul mezunları yer almaktadır.

İncelenen işletmelerde çalışılan gün sayısı, Erkek İşgücü (EİG) cinsinden hesaplanmıştır. Bu çerçevede, tarımsal üretimde ilk kuşak

Giresun İli Merkez İlçede Fındık Yetiştiren İşletmelerin Ekonomik Analizi, Üretim ve Pazarlama Sorunlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma

kesiminde 350,23 EİG, yüksek kesimde ise 410,35 EİG çalışıldığı tespit edilmiştir. İlk kuşak kesiminde çalışılan toplam işgücünün %60,72'si aile işgücü tarafından, %39,28'i ise yabancı işgücü tarafından karşılanmaktadır. Yüksek kesimde ise çalışılan işgücünün %60,46'sı aile işgücü ile karşılanırken, %39,54'ü yabancı işgücü tarafından karşılanmakta olduğu belirlenmiştir. İncelenen işletmelerde %50'nin üzerinde atıl işgücünün kaldığı belirlenmiştir.

Aile işgücünün işletme dışı tarımda çalışma miktarları oldukça düşük, ancak işletme dışında tarım harici çalışma miktarları çalışabilir aile işgücüne göre ilk ve yüksek kuşakta sırasıyla %11,30 ile %17,22 oranlarındadır.

İncelenen işletmelerde kullanılan arazi varlığının işletme başına ortalaması ilk kuşak bölgelerde 28,03 da, yüksek kuşak bölgelerde ise 30,46 da'dır. İncelenen işletmelerde kiraya veya ortağa kullanılan arazi miktarı çok azdır.

Genellikle bahçe ziraatı yapılması buna etken olabilir. İşletme arazilerinin ilk kuşakta %98,64'ü ve yüksek kuşakta da %98,18'i bahçedir. İncelenen işletmelerin mülk arazi oranı ortalama %89,21, arazi parsel sayısı ortalaması işletme başına 4,58 adet ve ortalama parsel alanı ise 5,91 da'dır.

İncelenen işletmelerde %98 oranla en fazla yetiştirilen ürün fındıktır. Yine bu ilk kuşak ve yüksek kuşak bölgede farklılık göstermemektedir. İlk kuşakta 27,53 da ve yüksek kuşakta ise 29,91 da işletmeler ortalamasında fındık alanı hesaplanmıştır.

İşletmelerin sermaye yapılarına bakıldığında, aktif sermayenin içinde arazi sermayesinin büyük pay tuttuğu belirlenmiştir. Bu oran ilk kuşakta %98,23 ve yüksek kuşakta %98,28'dir (Çizelge 1). İşletme sermayesinin düşük olması işletmelerin modern teknolojilere ve girdilere verdiği önemin çok az olduğu anlamına gelmektedir.

Çizelge 1. İşletme Başına Aktif Sermayenin Dağılımı

SERMAYE UNSURLARI		İLK KUŞAK				YÜKSEK KUŞAK				
		I. Grup (23)	II. Grup (38)	III. Grup (25)	İşl.Ort. (86)	I. Grup (10)	II. Grup (19)	III. Grup (11)	İşl.Ort. (40)	
DEĞER (TL)										
ARAZİ SERMAYESİ	Toprak Sermayesi	41 813,04	133 098,68	257 296,80	144 789,18	18 357,50	69 396,05	202 000,00	93 102,50	
	Arazi İslahı Sermayesi	695,65	513,16	680,00	610,47	540,00	1 713,16	1 590,91	1 386,25	
	Bina Sermayesi	45 565,22	66 815,79	64 440,00	60 441,86	25 000,00	56 710,53	102 363,64	61 337,50	
	Bitki (Nebat) Sermayesi	4 523,70	11 907,77	24 125,74	13 484,70	4 751,50	11 755,16	24 032,17	13 380,42	
	Tarla Demirbaşı Sermayesi	117,24	35,20	5,76	48,58	6,00	300,63	220,91	205,05	
ARAZİ SERMAYESİ TOPL.		92 714,85	212 370,60	346 548,30	219 374,79	48 655,00	139 875,53	330 207,63	169 411,72	
İŞLETME SERMAYESİ	Sabit İşletme Sermayesi	Alet-Makine Ser 658,70	684,74	1 228,00	835,70	381,50	780,00	709,09	660,87	
		Hayvan Sermayesi	636,96	1 007,89	1 730,00	1 118,60	555,00	2 761,48	1 713,64	1 921,70
	Döner İşl. Sermayesi	Malz ve Müh.Ser. 247,35	217,29	454,60	294,31	111,00	301,42	186,82	222,30	
		Para Sermayesi	4 148,26	506,32	216,20	1 395,99	262,50	95,53	1.212,73	444,50
	İŞLETME SERMAYESİ TOPL.		5 691,26	2 416,24	3 628,80	3 644,60	1 310,00	3 938,43	3 822,27	3.249,38
AKTİF SERMAYE (TL/işletme)		98 406,11	214 786,84	350 177,10	223 019,39	49 965,00	143 813,96	334 029,90	172 661,10	
AKTİF SERMAYE (TL/da)		11 311,05	9 362,98	6 539,25	7 956,45	5 545,50	5 065,66	6 237,72	5 668,45	
ORAN (%)										
ARAZİ SERMAYESİ	Toprak Sermayesi	42,49	61,97	73,48	60,11	36,74	48,25	60,47	48,73	
	Arazi İslahı Sermayesi	0,71	0,24	0,19	0,35	1,08	1,19	0,48	0,97	
	Bina Sermayesi	46,30	31,11	18,40	31,48	50,04	39,43	30,65	39,67	
	Bitki (Nebat) Sermayesi	4,60	5,54	6,89	5,68	9,51	8,17	7,19	8,24	
	Tarla Demirbaşı Sermayesi	0,12	0,02	0,00	0,04	0,01	0,21	0,07	0,12	
ARAZİ SERMAYESİ TOPL.		94,22	98,88	98,96	97,66	97,38	97,26	98,86	97,73	
İŞLETME SERMAYESİ	Sabit İşletme Sermayesi	Alet-Makine Ser. 0,67	0,32	0,35	0,42	0,76	0,54	0,21	0,50	
		Hayvan Sermayesi	0,65	0,47	0,50	0,52	1,11	1,92	0,51	1,33
	Döner İşl. Sermayesi	Malz ve Müh.Ser. 0,25	0,10	0,13	0,15	0,22	0,21	0,06	0,17	
		Para Sermayesi	4,21	0,23	0,06	1,25	0,53	0,07	0,36	0,27
	İŞLETME SERMAYESİ TOPL.		5,78	1,12	1,04	2,34	2,62	2,74	1,14	2,27
AKTİF SERMAYE		100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	

Pasif sermaye yapısı incelendiğinde, tüm gruplarda öz sermaye toplamının bir hayli yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumda incelenen işletmelerin çeşitli etkenler sebebiyle işletmelerin yabancı sermayeye ulaşamadıkları anlamına gelir. İlk kuşakta yabancı sermaye 27 015,01 TL, yüksek kuşakta ise 12 718,77 TL'dir (Çizelge 2).

Pasif sermayenin ilk kuşakta %87,89'unu öz sermaye, %2,49'unu borçlar, %9,62'sini kiraya ve ortağa tutulan arazinin değeri (itibari borç) oluşturduğu görülmektedir. Yüksek kuşakta ise pasif sermayenin %92,63'ünü öz sermaye, %3,21'ini borçlar, %4,16'sını kiraya ve ortağa tutulan arazinin değeri (itibari borç) oluşturduğu görülmektedir.

Çizelge 2. İşletme Başına Pasif Sermayenin Dağılımı

Sermaye Unsurları		İLK KUŞAK				YÜKSEK KUŞAK			
		I. Grup (23)	II. Grup (38)	III. Grup (25)	İşl.Ort. (86)	I. Grup (10)	II. Grup (19)	III. Grup (11)	İşl.Ort. (40)
DEĞER (TL)									
Yabancı Sermaye	Borçlar	4 970,91	5 814,47	5 684,00	5 550,94	8 186,60	6 533,42	1 431,82	5 543,78
	İtibari Borçlar	8 769,57	11 368,42	48 488,40	21 464,07	0,00	5 894,74	15 909,09	7 175,00
	YABANCI SERMAYE TOP.	13 740,48	17 182,90	54 172,40	27 015,01	8 186,60	12 428,16	17 340,91	12 718,77
ÖZ SERMAYE		84 665,63	197 603,94	296 004,70	196 004,38	41 778,40	131 385,79	316 688,99	159 942,33
PASİF SERMAYE (TL/işletme)		98 406,11	214 786,84	350 177,10	223 019,39	49 965,00	143 813,95	334 029,90	172 661,10
YABANCI SERMAYE (TL/da)		1 579,37	749,04	1 011,62	963,79	908,61	437,77	323,83	417,56
ORAN (%)									
Yabancı Sermaye	Borçlar	5,05	2,71	1,62	2,49	16,38	4,54	0,43	3,21
	İtibari Borçlar	8,91	5,29	13,85	9,62	0,00	4,10	4,76	4,16
	YABANCI SERMAYE TOP.	13,96	8,00	15,47	12,11	16,38	8,64	5,19	7,37
ÖZ SERMAYE		86,04	92,00	84,53	87,89	83,62	91,36	94,81	92,63
PASİF SERMAYE		100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Araştırmanın ana konusunu teşkil eden fındığın işletme başına ortalama üretim miktarları; ilk kuşakta ortalama 3 567,73 kg ve yüksek kuşakta ise 3 323,85 kg'dır. incelenen işletmelerin fındık verim durumu işletmeler ortalaması itibariyle ilk kuşakta 131,44 kg/da ve yüksek kuşakta 111,44 kg/da'dır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2008 yılı verilerine bakıldığında Türkiye fındık üretiminde verim ortalaması 126 kg/da'dır (Anonim, 2009e). Araştırma bulgularına göre Giresun-Merkez İlçesinde ilk kuşakta fındık verimliliği Türkiye ortalamasının üzerinde, yüksek kuşakta ise altındadır.

İncelenen işletmelerde üretimin pazara yönelik olduğu, büyük oranda satılarak değerlendirildiği saptanmıştır. Oransal olarak değerlendirildiğinde, toplam bitkisel üretimin ilk kuşakta %94,39 ve yüksek kuşakta ise %93,66'sı satılmaktadır.

Hayvansal üretim bölgede ticari anlamda yapılmamaktadır. Hayvansal üretim genelde aile tüketimine yöneliktir. Hayvansal üretimin değerlendiriliş şekli incelendiğinde, ailede tüketim değeri ilk kuşakta %65,51 ve yüksek

kuşakta ise %63,27'dir. Hayvansal ürünlerin satış oranı düşüktür.

3.2. Üretim Dalları İtibariyle Yıllık Faaliyet Sonuçları

İncelenen işletmelerde üretim dalları itibariyle brüt üretim değerleri, değişken masraflar ve brüt marjlara yer verilmiştir.

Bitkisel üretimde brüt üretim değeri hesaplanırken; bahçe, tarla, sebze ve ağaçlık olarak farklı üretim dallarına bölünmüştür. Araştırmanın ana konusu olan fındık, bahçe dalında ve toplam üretim içinde en yüksek üretim değerine sahip olup, bahçe oransal olarak sırasıyla ilk kuşakta %99,45 ve yüksek kuşakta %98'47'dir (Çizelge 3). Bitkisel üretimde ekonomik anlamda sadece fındık üretimi yapılmaktadır.

Hayvansal üretim büyükbaş, küçükbaş, kümes hayvancılığı ve arıcılık olarak dört üretim dalına ayrılmıştır. Hayvansal üretimde brüt üretim değeri oransal olarak en fazla ilk kuşakta %85,36 ve yüksek kuşakta %90,17 ile büyükbaş hayvancılıktır (Çizelge 4).

Giresun İli Merkez İlçede Fındık Yetiştiren İşletmelerin Ekonomik Analizi, Üretim ve Pazarlama Sorunlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma

Çizelge 3. Bitkisel Üretimde Brüt Üretim Değeri

	İLK KUŞAK				YÜKSEK KUŞAK			
	I.Grup (23)	II.Grup (38)	III.Grup (25)	İşl.Ort. (86)	I.Grup (10)	II.Grup (19)	III.Grup (11)	İşl.Ort. (40)
DEĞER (TL/işletme)								
Bahçe	4 711,74	12 145,36	24 711,99	13 810,39	4 861,36	11 781,22	24 615,88	13 580,79
Tarla	45,65	22,76	6,00	24,01	30,00	80,00	27,27	53,00
Sebze	89,13	24,21	55,00	50,52	60,10	221,68	139,09	158,57
Ağaçlık	0,00	2,63	0,00	1,16	0,00	0,00	0,00	0,00
TOPLAM	4 846,52	12 194,96	24 772,99	13 886,08	4 951,46	12 082,90	24 782,24	13 792,36
ORAN (%)								
Bahçe	97,22	99,59	99,75	99,45	98,18	97,50	99,33	98,47
Tarla	0,94	0,19	0,02	0,02	0,61	0,66	0,11	0,80
Sebze	1,84	0,20	0,22	0,36	1,21	1,83	0,56	1,15
Ağaçlık	0,00	0,02	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00
TOPLAM	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Çizelge 4. Hayvansal Üretimde Brüt Üretim Değeri

	İLK KUŞAK				YÜKSEK KUŞAK			
	I.Grup (23)	II.Grup (38)	III.Grup (25)	İşl.Ort. (86)	I.Grup (10)	II.Grup (19)	III.Grup (11)	İşl.Ort. (40)
DEĞER (TL/işletme)								
Büyükbaş	672,82	1 238,66	650,80	916,44	424,00	1 646,85	772,72	1 100,75
Küçükbaş	0,00	0,00	405,40	117,85	0,00	0,00	69,99	19,25
Kümes Hayvancılığı	0,00	0,00	1,20	0,35	19,50	0,00	3,18	5,75
Arıcılık	0,00	88,16	0,00	38,95	0,00	200,00	0,00	95,00
TOPLAM	672,82	1 326,82	1 057,40	1 073,59	443,50	1 846,85	845,89	1 220,75
ORAN (%)								
Büyükbaş	100,00	93,36	61,55	85,36	95,60	89,17	91,35	90,17
Küçükbaş	0,00	0,00	38,34	10,98	0,00	0,00	8,27	1,58
Kümes Hayvancılığı	0,00	0,00	0,11	0,03	4,40	0,00	0,38	0,47
Arıcılık	0,00	6,64	0,00	3,63	0,00	10,83	0,00	7,78
TOPLAM	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Bitkisel üretimde brüt üretim değerinde olduğu gibi değişken masraflar içinde en büyük payı; ilk kuşakta %99,59 ve yüksek kuşakta %99,08 ile bahçe dalında değişken masraflar yer almaktadır (Çizelge 5).

Hayvansal üretimin çoğunluğunu oluşturan büyükbaş hayvancılığın değişken masrafları da toplam değişken masraflar içinde ilk kuşakta %84,96 ve yüksek kuşakta %95,97'lik pay ile en yüksek orana sahiptir (Çizelge 6).

Çizelge 5. Bitkisel Üretimde Değişken Masraflar

	İLK KUŞAK				YÜKSEK KUŞAK			
	I.Grup (23)	II.Grup (38)	III.Grup (25)	İşl.Ort. (86)	I.Grup (10)	II.Grup (19)	III.Grup (11)	İşl.Ort. (40)
DEĞER (TL/işletme)								
Bahçe	3 844,87	10 113,14	23 058,73	12 199,99	4 161,12	11 033,48	19 924,74	11 760,49
Tarla	15,87	18,55	18,60	17,85	6,70	97,63	53,18	62,68
Sebze	31,48	29,87	38,40	32,78	9,00	58,95	61,36	47,13
Ağaçlık	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TOPLAM	3 892,21	10 161,56	23 115,73	12 250,62	4 176,82	11 190,06	20 039,29	11 870,29
ORAN (%)								
Bahçe	98,78	99,52	99,75	99,59	99,62	98,60	99,43	99,08
Tarla	0,41	0,18	0,08	0,15	0,16	0,87	0,27	0,53
Sebze	0,81	0,29	0,17	0,27	0,22	0,53	0,31	0,40
Ağaçlık	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TOPLAM	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Çizelge 6. Hayvansal Üretimde Değişken Masraflar

	İLK KUŞAK				YÜKSEK KUŞAK			
	I.Grup (23)	II.Grup (38)	III.Grup (25)	İşl.Ort. (86)	I.Grup (10)	II.Grup (19)	III.Grup (11)	İşl.Ort. (40)
DEĞER (TL/işletme)								
Büyükbaş	499,43	891,71	373,20	636,07	335,00	1 544,58	392,27	925,30
Küçükbaş	0,00	0,00	372,00	108,14	0,00	0,00	63,64	17,50
Kümes Hayvancılığı	0,00	0,00	1,28	0,37	22,50	0,00	18,18	10,63
Arıcılık	0,00	9,21	0,00	4,07	0,00	22,63	0,00	10,75
TOPLAM	499,43	900,92	746,48	748,65	357,50	1 567,21	474,09	964,18
ORAN (%)								
Büyükbaş	100,00	98,98	49,99	84,96	93,71	98,56	82,74	95,97
Küçükbaş	0,00	0,00	49,83	14,44	0,00	0,00	13,42	1,82
Kümes Hayvancılığı	0,00	0,00	0,17	0,05	6,29	0,00	3,84	1,10
Arıcılık	0,00	1,02	0,00	0,54	0,00	1,44	0,00	1,11
TOPLAM	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Ekonomik anlamda yetiştirilen bahçe (findık) dışında diğer üretim dallarında brüt marja göre bir istikrar görülemez. Bahçe dalında brüt marj; ilk kuşakta 1 610,40 TL ve yüksek kuşakta 1 820,30 TL'dir (Çizelge 7).

Hayvansal üretim dallarından büyükbaş hayvancılık dalında brüt marjların diğer dallara göre yüksek olduğu görülmektedir (Çizelge 8).

Çizelge 7. Bitkisel Üretimde Brüt Marjı

	İLK KUŞAK				YÜKSEK KUŞAK			
	I.Grup (23)	II.Grup (38)	III.Grup (25)	İşl.Ort. (86)	I.Grup (10)	II.Grup (19)	III.Grup (11)	İşl.Ort. (40)
DEĞER (TL/işletme)								
Bahçe	866,87	2 032,22	1 653,26	1 610,40	700,24	747,74	4 691,14	1 820,30
Tarla	29,78	4,21	-12,60	6,16	23,30	-17,63	-25,91	-9,68
Sebze	57,65	-5,66	16,60	17,74	51,10	162,74	77,73	111,44
Ağaçlık	0,00	2,63	0,00	1,16	0,00	0,00	0,00	0,00
TOPLAM	954,32	2 033,40	1 657,26	1 635,47	774,64	892,85	4 742,96	1 922,08
DEĞER (TL/da)								
Bahçe	104,44	89,84	31,14	58,24	79,57	27,02	88,51	60,84
Tarla	102,69	24,76	-315,00	38,50	233,00	-48,97	-112,65	-37,23
Sebze	524,09	-56,60	166,00	177,43	464,55	452,03	242,91	398,01
Ağaçlık	0,00	52,60	0,00	9,68	0,00	0,00	0,00	0,00

Çizelge 8. Hayvansal Üretimde Brüt Marjı (TL/işletme)

	İLK KUŞAK				YÜKSEK KUŞAK			
	I.Grup (23)	II.Grup (38)	III.Grup (25)	İşl.Ort. (86)	I.Grup (10)	II.Grup (19)	III.Grup (11)	İşl.Ort. (40)
Büyükbaş	173,39	346,95	277,60	280,37	89,00	102,27	380,45	175,45
Küçükbaş	0,00	0,00	33,40	9,71	0,00	0,00	6,35	1,75
Kümes Hayvancılığı	0,00	0,00	-0,08	-0,02	-3,00	0,00	-15,00	-4,88
Arıcılık	0,00	78,95	0,00	34,88	0,00	177,37	0,00	84,25
TOPLAM	173,39	425,90	310,92	324,94	86,00	279,64	371,80	256,57
Ort. Brüt Marj (TL/BBHB)	295,41	432,27	273,22	351,99	189,43	157,85	493,94	220,80

3.3. İşletme Bir Bütün Olarak Yıllık Faaliyet Sonuçları

3.3.1. Brüt Hasıla (Gayri Safi Hasıla)

Brüt hasıla, "bir muhasebe dönemini kapsayan üretim faaliyeti sonunda yaratılan

nihai mal ve hizmetlerin değer toplamı" olarak kısaca tanımlanmaktadır (Erkuş ve ark., 1995).

İncelenen işletmelerde hesaplanan brüt hasıla Çizelge 9'da verilmiştir. Brüt hasılayı oluşturan unsurlar incelendiğinde, brüt

Giresun İli Merkez İlçede Fındık Yetiştiren İşletmelerin Ekonomik Analizi, Üretim ve Pazarlama Sorunlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma

hasılanın büyük bir kısmı nakdi gelirlerden (ürünlerin satış tutarları) oluşmaktadır. kuşakta %73,98 oranı ile bitkisel ürünler satış tutarı (özellikle fındık yetiştiriciliği) oluşturmaktadır.

İncelenen işletmelerde brüt hasılanın en büyük kısmını ilk kuşakta %76,34 ve yüksek

Çizelge 9. Brüt Hasıla (Gayri Safi Hasıla)

	İLK KUŞAK				YÜKSEK KUŞAK			
	I.Grup (23)	II.Grup (38)	III.Grup (25)	İşl.Ort. (86)	I.Grup (10)	II.Grup (19)	III.Grup (11)	İşl.Ort. (40)
DEĞER (TL/işletme)								
Bitkisel Ürünler Satış Tutarı	4 104,74	11 196,89	23 244,83	12 802,46	4 313,30	11 019,03	23 369,61	12 739,01
Hayvansal Ürünler ve Hayvan Satış Tutarı	136,96	513,82	876,40	518,43	700,00	830,00	289,09	648,75
Ailede Tüketilen Çiftlik Ürünleri Değeri	852,40	1 285,84	1 348,50	1 188,13	707,16	1 721,20	1 042,68	1 281,10
İşçilere Verilen Çiftlik Ürünleri Değeri	7,65	17,89	44,36	22,85	38,90	70,16	121,05	76,34
İşletmede Kullanılan Ürünler Değeri	176,09	115,76	201,60	156,85	209,00	499,89	94,82	315,78
Envanter Kıymet Artışı	45,65	38,16	254,00	102,91	0,00	373,68	118,18	210,00
İkametgah Kira Karşılığı	1 366,96	2 004,47	1 933,20	1 813,26	750,00	1 701,32	3 070,91	1 840,13
Hizmet Gelirleri	475,82	47,37	60,00	165,63	0,00	227,37	0,00	108,00
BRÜT HASILA TOPLAMI (TL/işletme)	7 166,27	15 220,20	27 962,89	16 770,51	6 718,36	16 442,65	28 106,34	17 219,09
BRÜT HASILA (TL/da)	823,71	662,90	522,18	598,09	745,66	578,97	524,86	565,12
Brüt Hasılanın Aktif Sermayeye Oranı (%)	7,28	7,09	7,99	7,58	13,45	11,43	8,41	9,79
(%)								
Bitkisel Ürünler Satış Tutarı	57,28	73,57	83,13	76,34	64,20	67,01	83,15	73,98
Hayvansal Ürünler ve Hayvan Satış Tutarı	1,91	3,38	3,13	3,09	10,42	5,05	1,03	3,77
Ailede Tüketilen Çiftlik Ürünleri Değeri	11,89	8,45	4,82	7,08	10,53	10,47	3,71	7,44
İşçilere Verilen Çiftlik Ürünleri Değeri	0,11	0,12	0,16	0,14	0,58	0,43	0,43	0,44
İşletmede Kullanılan Ürünler Değeri	2,46	0,76	0,72	0,94	3,11	3,04	0,34	1,83
Envanter Kıymet Artışı	0,64	0,25	0,91	0,61	0,00	2,27	0,42	1,22
İkametgah Kira Karşılığı	19,07	13,17	6,91	10,81	11,16	10,35	10,93	10,69
Hizmet Gelirleri	6,64	0,31	0,21	0,99	0,00	1,38	0,00	0,63
BRÜT HASILA TOPLAMI	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

3.3.2. İşletme Masrafları ve Gerçek Masraflar

İşletmelerde faaliyet dönemi sonunda gayri safi hasıla için, üreticinin işletmesine yatırdığı aktif sermayenin faizi dışında yaptığı her türlü masraflar, işletme masraflarını oluşturmaktadır (Bülbül, 1979). İşletme masrafları Çizelge 10'da verilmiştir. İşletme masrafları içinde en

büyük payı işgücü masrafları almakta olup, ilk kuşakta işgücü masrafları %62,45 ve yüksek kuşakta ise %62,80 orana sahiptir.

Gerçek masraflar ise işletme masraflarından aile işgücü karşılığı çıkarılarak ve buna kiralar ve ortakçı için verilen paylar ile borç faizleri ilave edilerek bulunmuştur (Çizelge 11).

Çizelge 10. İşletme Masrafları (TL/işletme)

	İLK KUŞAK				YÜKSEK KUŞAK			
	I.Grup (23)	II.Grup (38)	III.Grup (25)	İşl.Ort. (86)	I.Grup (10)	II.Grup (19)	III.Grup (11)	İşl.Ort. (40)
DEĞER (TL/işletme)								
İşçilik Masrafları	4 981,30	12 111,48	18 744,30	12 132,72	4 838,50	11 190,84	22 179,55	12 624,66
Cari Masraflar (*)	1 770,08	3 597,91	6 052,80	3 822,70	1 738,08	4 876,45	4 951,00	4 112,36
Amortismanlar	1 073,48	1 497,98	1 542,00	1 397,25	623,75	1 598,03	2 345,01	1 559,88
Envanter Kıymet Eksilişleri	828,77	1 803,81	3 638,82	2 076,48	1 495,35	1 389,53	2 811,45	1 807,01
İŞLETME MASRAFLARI	8 653,63	19 011,18	29 977,92	19 429,15	8 695,68	19 054,86	32 287,01	20 103,90
İŞLETME MASRAFI (TL/da)	994,67	828,01	559,81	692,91	965,11	670,95	602,93	659,79
ORAN (%)								
İşçilik Masrafları	57,56	63,71	62,53	62,45	55,64	58,73	68,69	62,80
Cari Masraflar (*)	20,45	18,93	20,19	19,68	19,99	25,59	15,33	20,46
Amortismanlar	12,40	7,88	5,14	7,19	7,17	8,39	7,26	7,76
Envanter Kıymet Eksilişleri	9,58	9,49	12,14	10,69	17,20	7,29	8,71	8,99
İŞLETME MASRAFLARI TOPLAMI	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

* Bitkisel ve hayvansal üretim dalları dışındaki masrafları (işçilik hariç), alet-makine ve bina tamir-bakım masrafları, vergi-harc, traktör yakıt-yağ gibi masraflar

Çizelge 11. Gerçek Masraflar

	İLK KUŞAK				YÜKSEK KUŞAK			
	I.Grup (23)	II.Grup (38)	III.Grup (25)	İşl.Ort. (86)	I.Grup (10)	II.Grup (19)	III.Grup (11)	İşl.Ort. (40)
İşletme Masrafları Toplamı	8 653,63	19 011,18	29 977,92	19 429,15	8 695,68	19 054,86	32 287,01	20 103,90
Aile İşgücü Ücret Karşılığı	3 944,29	8 174,67	7 861,00	6 952,11	4 558,75	6 552,30	9 075,00	6 747,66
Kiralar ve Ortakçı Payı (C)	220,65	204,74	1 799,80	672,67	0,00	307,89	772,73	358,75
Borç Faizleri (D)	359,96	543,97	181,40	389,36	752,40	292,89	155,45	369,98
GERÇEK MASRAFLAR (TL/işletme) (A-B) + (C+D)	5 289,95	11 585,22	24 098,12	13 539,08	4 889,33	13 103,34	24 140,19	14 084,97
GERÇEK MASRAFLAR (TL/da)	608,04	505,02	450,01	483,02	542,66	461,55	450,80	462,41

3.3.3. Net Hasıla (Saf Hasıla)

Net hasıla borçsuz ve kirasız bir işletmenin işe yatırmış olduğu toplam aktife karşılık elde edilen faiz geliri, müteşebbis payı ve kârdan oluşmaktadır. Net hasıla işletme analizlerinde, elde edilen başarı bakımından işletmelerin karşılaştırılmasında kullanılan güvenilir bir başarı ölçütüdür (Aras, 1988).

İncelenen işletmelerde net hasıla hesaplanarak Çizelge 12’de verilmiştir. İşletmeler ortalamasına göre net hasıla ilk kuşakta -2 658,64 TL ve yüksek kuşakta ise -2 884,81 TL değer olarak hesaplanmıştır. İşletmelerin net hasılası eksi (negatif) çıktığından rantabl olmadıkları da ortadadır.

Çizelge 12. Net Hasıla (Saf Hasıla)

	İLK KUŞAK				YÜKSEK KUŞAK			
	I.Grup (23)	II.Grup (38)	III.Grup (25)	İşl.Ort. (86)	I.Grup (10)	II.Grup (19)	III.Grup (11)	İşl.Ort. (40)
Brüt Hasıla (A)	7 166,27	15 220,20	27 962,89	16 770,51	6 718,36	16 442,65	28 106,34	17 219,09
İşletme Masrafları (B)	8 653,63	19 011,18	29 977,92	19 429,15	8 695,68	19 054,86	32 287,01	20 103,90
NET HASILA (TL/işletme) (A - B)	-1 487,36	-3 790,98	-2 015,03	-2 658,64	-1 977,32	-2 612,21	-4 180,66	-2 884,81
NET HASILA (TL/da)	-170,96	-165,26	-37,63	-94,85	-219,46	-92,01	-78,07	-94,71

3.3.4. Tarımsal Gelir (Net Çiftlik Geliri) ve Harcanabilir Tarımsal Gelir

“İşletmecinin, işletmesine tahsis ettiği öz sermayesinin faizi ile kendisinin ve aile bireylerinin işletmede çalışmaları karşılığı elde ettiği ücretlerin toplamı” şeklinde tanımlanan tarımsal gelir, bu amaca ne ölçüde ulaşılabilirdiğini belirlemeye yarayan en önemli göstergelerden biridir (Esengün, 1990).

Çizelge 13’te incelenen işletmelerde hesaplanan tarımsal gelir gösterilmektedir. Tarımsal gelirin aktif sermayeye oranına ilk kuşakta %1,46 ve yüksek kuşakta %1,78 olarak gerçekleşmiş olup, Sivas İli Merkez İlçede yapılan benzer bir çalışmada (Kılıç, 2006) işletmeler ortalamasında %18,38 olarak hesaplanmıştır.

Tarımsal gelirden envanter kıymet artışları çıkarılması ile harcanabilir tarımsal gelire ulaşılmıştır. Tarımsal gelirin ne kadarının aile ihtiyaçları için harcanabileceğinin belirlenmesi amacıyla hesaplanır (Çizelge 13).

3.3.5. Toplam Aile Geliri

Toplam aile geliri, işletmelerin tarımsal gelirleri ile tarım sektörü dışındaki gelirleri (aile işgücününün tarım dışında çalışmalarından elde edilen gelir, kira geliri, emekli maaşı vb.) toplamından oluşmakta olup; işletmeci ve ailesinin geçimi, işletme masraflarının karşılanması ve yatırımlar için ele geçen para miktarını göstermektedir (Sayılı, 2001).

İncelenen işletmelerde toplam aile geliri içerisindeki payın büyük bir kısmını tarım sektörü dışı gelir oluşturmaktadır. Tarımsal gelir aile geliri içinde ilk kuşakta %28,20 ve yüksek kuşakta ise %22,42 oranındadır (Çizelge 14). Kişi başına gelir; ilk kuşakta 2 850,22 TL (2 204,52 \$) ve yüksek kuşakta ise 2 813,00 TL (2 175,73 \$)’dir. Türkiye’de 2008 yılı itibarıyla kişi başına düşen milli gelir 10 436 \$’dır (Anonim, 2009g). Bu durumda incelenen işletmelerde kişi başına toplam aile geliri Türkiye kişi başına milli gelirinden çok azdır.

Çizelge 13. Tarımsal Gelir (Net Çiftlik Geliri) ve Harcanabilir Tarımsal Gelir

	İLK KUŞAK				YÜKSEK KUŞAK			
	I.Grup (23)	II.Grup (38)	III.Grup (25)	İşl.Ort. (86)	I.Grup (10)	II.Grup (19)	III.Grup (11)	İşl.Ort. (40)
Brüt Hasıla (A)	7 166,27	15 220,20	27 962,89	16 770,51	6 718,36	16 442,65	28 106,34	17 219,09
Gerçek Masraflar (B)	5 289,95	11 585,22	24 098,12	13 539,08	4 889,33	13 103,34	24 140,19	14 084,97
TARIMSAL GELİR (TL/işletme) (C = A - B)	1 876,32	3 634,98	3 864,77	3 231,43	1 829,03	3 339,31	3 966,15	3 134,12
TARIMSAL GELİR (TL/da)	215,67	158,46	72,17	115,28	203,00	117,62	74,06	102,89
Tarımsal Gelirin Aktif Sermayeye Oranı (%)	1,91	1,69	1,10	1,46	3,66	2,32	1,19	1,78
Envanter Kıymet Artışı (D)	45,65	38,16	254,00	102,91	0,00	373,68	118,18	210,00
Harcanabilir Tarımsal Gelir (C - D)	1 830,67	3 596,82	3 610,77	3 128,52	1 829,03	2 965,63	3 847,97	2 924,12
Dekara Harcanabilir Tarımsal Gelir	210,40	156,79	67,43	111,61	203,00	104,46	71,86	96,00

3.3.5. Toplam Aile Geliri

Toplam aile geliri, işletmelerin tarımsal gelirleri ile tarım sektörü dışındaki gelirleri (aile işgücününün tarım dışında çalışmalarından elde edilen gelir, kira geliri, emekli maaşı vb.) toplamından oluşmakta olup; işletmeci ve ailesinin geçimi, işletme masraflarının karşılanması ve yatırımlar için ele geçen para miktarını göstermektedir (Sayılı, 2001).

İncelenen işletmelerde toplam aile geliri içerisindeki payın büyük bir kısmını tarım sektörü dışı gelir oluşturduğu görülmektedir.

Tarımsal gelir aile geliri içinde ilk kuşakta %28,20 ve yüksek kuşakta ise %22,42 oranında olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 14). Kişi başına gelir ilk kuşakta 2 850,22 TL ve yüksek kuşakta 2 813,00 TL olarak hesaplanmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu 2008 yılı istatistiki verilerine göre kişi başına düşen milli gelir 10 436 \$'dır (Anonim, 2009g). Bu durumda incelen işletmelerde kişi başına toplam aile geliri Türkiye kişi başına milli gelirinden çok az olup, ilk kuşakta 2 204,52 \$ ve yüksek kuşakta ise 2 175,73 \$ olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 14. Toplam Aile Geliri

	İLK KUŞAK				YÜKSEK KUŞAK			
	I.Grup (23)	II.Grup (38)	III.Grup (25)	İşl.Ort. (86)	I.Grup (10)	II.Grup (19)	III.Grup (11)	İşl.Ort. (40)
DEĞER (TL/işletme)								
Tarımsal Gelir (A)	1 876,32	3 634,98	3 864,77	3 231,43	1 829,03	3 339,31	3 966,15	3 134,12
Tarım Dışı Gelir (B)	5 684,53	9 185,26	9 107,60	8 226,44	11 723,00	11 230,53	9 386,36	10 846,50
TOPLAM AİLE GELİRİ (TL/işletme) (A+B)	7 560,85	12 820,24	12 972,37	11 457,87	13 552,03	14 569,84	13 352,51	13 980,62
TOPLAM AİLE GELİRİ (TL/kişi)	2 071,46	3 119,28	3 059,52	2 850,22	3 011,56	2 943,40	2 450,00	2 813,00
TOPLAM AİLE GELİRİ (\$/kişi)*	1 602,18	2 412,62	2 366,40	2 204,52	2 329,31	2 276,59	1 894,96	2 175,73
ORAN (%)								
Tarımsal Gelir (A)	24,82	28,35	29,79	28,20	13,50	22,92	29,70	22,42
Tarım Dışı Gelir (B)	75,18	71,65	70,21	71,80	86,50	77,08	70,30	77,58
Toplam Aile Geliri (A+B)	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

(*) 2008 yılı aylık ortalama döviz kuru 1\$ = 1,2929TL kullanılmıştır (Anonim, 2009g)

3.3. Fındık Yetiştiriciliğinde Maliyet Tespiti

Fındık yetiştiriciliğinde tesis maliyeti, dikimden ürün verinceye kadar geçen sürede yapılan masraf unsurlarından hesaplanmıştır. Fındık yetiştiriciliğinde tesis dönemi 4 yıl olarak alınmıştır (Kıral ve ark. 1999). Masraflar

tesis döneminde toplam ilk kuşakta 3 060,28 TL ve yüksek kuşakta da 2 488,27 TL'dir.

Tesis dönemi masrafları içinde ilk yıl masrafları en çok tesis masraf yılını oluşturmaktadır ve ilk kuşakta 1 337,14 TL, yüksek kuşakta 1 152,31 TL hesaplanmıştır.

Diğer 3 yılda tesis masrafları aynı hesaplanmış olup; ilk kuşakta 574,38 TL hesaplanırken yüksek kuşakta 445,32 TL olarak belirlenmiştir.

Tesis masrafları incelendiğinde, ilk yıl tesis masrafları unsurları içinde en büyük pay toprak işleme ve dikim masrafları olup, her iki kuşakta da yaklaşık %50'nin üzerindedir. Diğer 3 yıl tesis masrafları içerisinde en büyük paya yine her iki kuşakta da bakım işleri sahiptir.

Üretim maliyeti hesabında; işgücü ücret karşılıkları ve harcamaları, girdi alımları, çeşitli

carî ödemeler ve makine tamir bakım masrafları gibi unsurlarla değişken masraflar belirlenmiştir. Sabit masraflar; yönetim gideri, amortismanlar, tamir bakım masrafları ve çıplak arazi kıymetinin faizi unsurlarından hesaplanmıştır.

İncelenen işletmelerde toplam üretim masrafları ilk kuşakta 1 054,94 TL/da ve yüksek kuşakta ise 858,45 TL/da olarak hesaplanmıştır (Çizelge 15).

Çizelge 15. Fındık Üretim Maliyeti (TL/da ve %)

	İLK KUŞAK					YÜKSEK KUŞAK					
	I.Grup (23)	II.Grup (38)	III.Grup (25)	İşl.Ort. (86)		I.Grup (10)	II.Grup (19)	III.Grup (11)	İşl.Ort. (40)		
	Değer	Değer	Değer	Değer	(%)	Değer	Değer	Değer	Değer	(%)	
DEĞİŞKEN MASRAFLAR	1. Fidan Yenileme										
	a- İşçilik	0,47	0,00	1,52	0,88	0,11	0,57	3,39	0,00	1,53	0,23
	b- Fidan Bedeli	0,47	0,00	0,00	0,04	0,00	0,00	0,16	0,00	0,07	0,01
	2. Bakım Masrafları										
	a- Budama, Sürgün Kesimi	63,30	70,64	55,07	61,38	7,67	49,66	68,56	67,17	66,50	10,21
	b- Çapalama	4,45	1,98	0,11	1,14	0,14	13,13	1,52	0,00	1,63	0,25
	c- Belleme	4,19	1,69	1,52	1,80	0,22	5,45	0,00	0,00	0,40	0,06
	d- Ot Biçme	8,30	22,39	30,33	25,67	3,21	20,91	14,84	19,64	17,63	2,71
	3. Gübre ve Gübreleme Mas.										
	a- Çiftlik gübresi bedeli	8,54	10,26	15,72	13,16	1,64	12,39	10,33	6,08	8,41	1,29
	b- Çiftlik gübresi işçiliği	12,83	15,56	13,74	14,33	1,79	6,93	18,57	7,70	12,42	1,91
	c- Fosforlu gübre bedeli	14,00	15,31	17,50	16,42	2,05	16,82	11,07	9,86	10,91	1,67
	d- Fosforlu gübre işçiliği	6,04	3,40	5,40	4,73	0,59	5,08	3,75	4,73	4,33	0,66
	e- Azotlu gübre bedeli	32,94	27,48	27,99	28,20	3,52	29,05	30,12	28,35	29,18	4,48
	f- Azotlu gübre işçiliği	12,97	8,80	9,71	9,64	1,20	9,89	10,47	9,97	10,18	1,56
	4. İlaç ve İlaçlama Mas.										
	a- Kireç Uygulaması	1,40	2,26	2,79	2,49	0,31	1,41	0,71	1,01	0,91	0,14
	b- İlaç Bedeli	4,46	4,68	4,50	4,56	0,57	5,63	2,70	4,38	3,73	0,57
	c- İlaçlama işçiliği	12,61	9,10	6,82	8,12	1,01	11,25	9,61	6,26	8,10	1,24
	5. Sulama Masrafları	0,79	0,00	0,00	0,06	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	6. Hasat – Harman Masrafları										
	a. Hasat öncesi ocak altı temizliği	43,14	35,41	24,94	30,20	2,86	33,18	29,06	25,81	27,78	3,24
	b. Fındık toplama işçiliği	133,18	139,06	150,46	144,92	13,74	137,44	116,21	121,36	120,29	14,01
	c. Harmana taşıma işçiliği	9,95	7,64	8,39	8,24	0,78	9,43	4,21	8,49	6,68	0,78
	d. Harmanlama masrafları	44,32	35,26	26,25	30,97	2,94	55,63	29,21	25,46	29,33	3,42
	e. Nakliye	15,01	7,66	6,64	7,69	0,73	19,55	9,13	6,23	8,48	0,99
	f. Diğer harmanlama masrafları (*)	0,97	0,75	0,14	0,43	0,04	0,00	0,34	0,00	0,15	0,02
	7. Döner Sermaye Faizi (***)	28,88	27,88	27,24	27,60	2,62	29,48	24,87	23,44	24,52	2,86
8. Makine Tamir Bakım Mas.	12,69	5,81	4,77	5,79	0,55	6,51	4,77	2,36	3,73	0,43	
Değişken Masraflar Top. (A)	475,93	453,00	441,57	448,44	42,51	479,37	403,61	378,30	396,90	46,23	
SABİT MASRAFLAR	1. Yönetim Mas.(D.M. %3'ü)	13,10	12,58	12,29	12,46	1,18	13,30	11,22	10,57	11,06	1,29
	2. Arazi Kıymeti Faizi (%5'i)	238,35	289,59	238,98	257,27	24,39	101,92	122,60	189,11	153,50	17,88
	3. Amortismanlar	125,43	65,50	28,79	49,90	4,73	67,93	56,21	43,95	51,11	5,95
	4. Tamir Bakım Masrafları (**)	61,81	44,30	20,31	32,36	3,07	71,81	47,89	25,92	38,95	4,54
	5. Tesis Sermayesi Faizi (***)	203,02	214,68	190,55	203,51	19,29	151,03	156,78	176,40	165,47	19,28
	6. Tesis Mas. Amortisman Payı	50,88	53,80	47,76	51,00	4,83	37,85	39,29	44,21	41,47	4,83
	Sabit Masraflar Toplamı (B)	692,60	680,45	538,68	606,50	57,49	443,85	434,00	490,16	461,56	53,77
	Genel Masraflar Toplamı (C = A + B)	1168,53	1133,45	980,24	1054,94	100,00	923,21	837,61	868,46	858,45	100,00
Yan Gelirler (****) (D)	24,20	18,62	12,77	15,81		20,95	22,94	15,55	19,20		
Üretim Maliyeti (TL/da) (C - D)	1144,33	1114,83	967,47		1039,13	902,26	814,67	852,91		839,26	
Üretim Maliyeti (TL/kg)	8,32	8,27	8,01		7,91	6,80	8,34	7,36		7,53	

(*) Batöz ve çuval, ip vs. masrafları kapsamaktadır.

(**) Bina ve arazi ıslahı sermayelerinin bakım masraflarıdır.

(***) TC Ziraat Bankası 2009 yılı Çiftçiye T.Kredi oranı %13,3'den yarısı %6,65 olarak alınmıştır.

(****) Yan Gelirler; odun, kuru ot, zuruf (hayvan altlığı olarak) vs. unsurlardan oluşmaktadır.

Toplam üretim masrafları içinde ilk kuşak işletmelerde değişken masraflar %42,51 ve sabit masraflar %57,49 orana sahipken, yüksek kuşak işletmelerde ise değişken masraflar %46,23 ve sabit masraflar %53,77 olarak hesaplanmıştır.

Fındık maliyeti ilk kuşak işletmeler ortalamasında 7,91 TL/kg hesaplanırken, bu değer yüksek kuşak işletmelerde 7,53 TL/kg olarak hesaplanmıştır.

3.4. Fındık Yetiştiriciliği, Üretim ve Pazarlama Sorunları

İşletmelerde büyük oranda (her iki kuşakta da %98 oranında) fındık yetiştiriciliği yapılmaktadır. İncelenen işletmelerin ortalama dekara ocak sayısı ilk kuşakta 52,35 adet ve yüksek kuşakta ise 51,93 adet olarak belirlenmiştir. Bu işletmelerin ortalama ocak aralıkları ise ilk kuşakta 3,31 m ve yüksek kuşakta ise 3,21 m'dir. Ocak yaşlarına bakıldığında ise ilk kuşakta 48,90 ve yüksek kuşakta ise 43,75 yaş ortalamaları dikkat çekmektedir.

İncelenen işletmelerde işletmeciler bahçelerine gübre uygulamalarında büyük çoğunlukla kendi tecrübeleri (ilk kuşakta %80,23 ve yüksek kuşakta %95 oranında) ile gübre çeşidine ve miktarına karar verdikleri, bunun yanında gübrelerin fiyatının da etkili olduğunu ilk kuşakta %24,42 ve yüksek kuşakta da %35 oranında beyan etmişlerdir. Ayrıca ilk kuşak işletmelerdeki işletmeciler gübre kullanımında tarım uzmanına danıştıklarını (%24,42) ve yaptırılan analiz sonuçlarına göre uygulama yaptıklarını (%19,77) da beyan ederken; yüksek kuşak işletmelerdeki işletmeciler ise komşu ve arkadaşlarına danıştıklarını (%32,50) ve satıcının tavsiyelerine uydıklarını (%27,50) ifade etmişlerdir.

İşletmeciler, her iki kuşak işletmelerde de toprak ve yaprak analizini yeterince yaptırmadıklarını beyan etmişlerdir. İlk kuşakta %39 ve yüksek kuşakta ise %20 oranında işletmeci toprak veya yaprak analizini yaptırdığını bildirirken, bu işletmelerin bu zamana kadar analiz yaptırma sayıları ise ilk kuşak ve yüksek kuşak işletmelerde sırasıyla ortalama 1,58 adet ve 1,08 adet'tir.

Toprak ve yaprak analizi yaptırmayan işletmelerde işletmecilerin çoğunluğu analizin önemini bilmediklerini bildirmişlerdir. İlk

kuşakta %92 ve yüksek kuşakta ise %84 oranında işletmeci analizin önemini bilmediğini bildirirken, bu konuda bilgilendirilmeleri gerektiğini de beyan etmişlerdir.

İncelenen işletmelerde işletmeciler ilk kuşakta %63,95 ve yüksek kuşakta ise %82,50 oranında bahçelerinde ilaç kullanırken ilaç çeşidine ve miktarına kendi tecrübeleri ile karar verdiklerini belirtmişlerdir. Yine işletmeciler önemli oranlarda (ilk kuşakta %39,53 ve yüksek kuşakta %52,50) ilaç satan kişilerden aldıkları bilgilerle de ilaç uygulaması yaptıklarını bildirmişlerdir.

İşletmeciler bahçelerine ilaç aldıkları zaman ilaç satan kişilerden ilk kuşak işletmelerde %55,81 oranında ve yüksek kuşak işletmelerde de %57,50 oranında her zaman bilgi aldıklarını, ilacı satan kişinin devamlı ilaç ve kullanımı konusunda kendilerine bilgi verdiğini beyan etmiştir.

İncelenen işletmelerin tamamı herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olduğunu beyan etmiş olup, en fazla ilk kuşak işletmelerde %62,79 ve yüksek kuşak işletmelerde de %72,50 oranında Ziraat Odalarına üye olduklarını belirtmişlerdir. İşletmelerin yine çok bir kısmı Tarım Kredi Kooperatiflerine ve Fiskobirlik'e üye olduklarını (sırasıyla ilk kuşakta %56,00 ve %48,00, yüksek kuşakta da %40,00 ve %15,00 oranlarında) bildirmişlerdir.

İncelenen işletmelerde işletmeciler büyük oranlarda (ilk kuşakta %82,56 ve yüksek kuşakta %82,50) fındık üretim sürecinde girdilerin pahalı olduğunu belirtmişlerdir. İşletmeciler ürün fiyatının düşüklüğünü de fındık üretim sürecinde büyük problem olduğu ilk ve yüksek kuşakta sırasıyla %61,63 ve 62,50 oranlarda beyan etmişlerdir. Bunların yanında işletmeciler her iki kuşak işletmelerde de fındık üretiminde piyasaların belirsizliği, ilkbahar don tehlikesi ve finansman yetersizliğini sorun olarak öne çıkarmışlardır.

İşletmeciler ilk kuşakta %98,84 ve yüksek kuşakta %90,00 oranla serbest piyasada fındık fiyatının düşük oluşu, fındığın üretimden pazarlanması aşamasına kadar ve pazarlama esnasında görülen en önemli sorun olduğunu bildirmişlerdir. Diğer taraftan ilk kuşak işletmeler %82,56 ve yüksek kuşak işletmeler %75,00 oranıyla üreticilerin birlikte hareket etmediğini ve bunun da fındığın üretimden pazarlanması aşamasına kadar ve pazarlama esnasında görülen ikinci sorun olduğunu

belirtilmiştir. Ayrıca emanete fındık bırakılması ve kadastro çalışmalarının tamamlanmaması veya mülkiyet problemleri nedeniyle Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Çiftçi Kayıt Sistemi'ne kayıt olamamanın da bu süreçte bir önemli bir sorun olduğu beyan edilmiştir.

4. Sonuç

İşletmelerde okur-yazar oranı yüksektir, ancak bu oranın büyük kısmını ilkökul mezunları oluşturmaktadır. Bu da işletmelerin üretim ile pazarlamada girdi ve bilgi kullanımında yetersiz kalmalarına neden olmaktadır. Bu durum her iki kuşakta da geçerlidir. Bölgedeki eğitim şartlarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi konusunda devlete büyük görevler düşmektedir.

Bölgede büyük oranda fındık yetiştiriciliği yapılmakta ve fındık yetiştiriciliğinde de işgücü büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda işletmelerin mevcut işgücü zaman zaman atıl bırakılmakta ve yabancı işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Yıl içerisinde işgücü planlamaları yapılarak atıl işgücü devreye sokulmalı ve bunu değerlendirici diğer faaliyetlere (hayvancılık, arıcılık, vb.) ağırlık verilmelidir.

İşletmelerin aktif sermayelerinde işletme sermayelerinin düşük olduğu görülmüş, bunun nedeni olarak da modern teknolojilerin kullanılmadığı, üretim tekniklerinin daha ilkel olduğu, girdi kullanımı ve nakit sıkıntılarının yaşanması olarak görülebilmektedir. İşletmelerde pasif sermaye içinde yabancı sermaye oranı çok düşük olup, bu durum işletmelerin borçlanmayı sevmediği veya borçlanma imkanlarına yeterince ulaşamadıkları anlamına gelmektedir.

İncelenen işletmelerde üretim dalları itibarıyla bahçe üretim dalı brüt marjı daha yüksektir. Bunun sebebi fındık üretiminin %98 oranında seyretmesidir. Giresun Ziraat Odası Başkanlığı'nın 2008 yılında yapmış olduğu fındıkta maliyet çizelgesinde (Anonim, 2009m), değişken masrafların içinde işgücü

masraflarının daha az olduğu, bunun sebebinin de Giresun Ziraat Odası'nın çalışmasında kullanılan işgücü miktarlarının incelenen işletmelere göre daha az kullanıldığı olarak görülmektedir.

Toplam aile geliri içinde en dikkat çekici nokta tarım dışı gelirin %70 seviyelerinde olmasıdır. Tarımsal gelirin düşük kaldığı durumda işletmelerin tarım dışı gelire yönelmeleri uygun görülebilmektedir. Ancak işletmeler tarafından yabancı işgücü talep edilirken aile işgücünün tarım dışında kullanılması da rantabiliteyi düşürmektedir.

İşletmelerin üretim sürecinde yaptıkları uygulamalara bakıldığında teknolojiyi daha az kullandığı, kendi tecrübelerine daha fazla yer verdikleri görülmektedir. Toprak ve yaprak analizi yaptırma oranları çok düşük olduğu gibi, gübre ve ilaç gibi girdilerin kullanımında geçmişten gelen kendi tecrübelerini kullandıkları da tespit edilmiştir. İşletmelerin çoğunluğunun analizin önemini bilmediği, analiz yaptırma sayılarının da çok düşük olduğu görülürken, analize dayalı uygulama sonuçlarından ise genelde memnun kalındığı, bu amaçla yayım faaliyetlerine biraz daha fazla önem verilmesi ve analiz desteklerinin çoğaltılmasına ihtiyaç vardır.

İncelenen işletmelerden hareketle bölgede fındık üretiminde karşılaşılan sorunların başında "girdilerin pahalı olması" gelmektedir. Fındığın üretimden pazarlanması aşamasına kadar ve pazarlama esnasında görülen bölgedeki problem, incelenen işletmeler bazında değerlendirildiğinde "serbest piyasada fındık fiyatının düşük olması" en önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer sorunlar sırasıyla "üreticilerin birlikte hareket etmemesi", "emanete fındık bırakılması", "kadastro çalışmalarının yapılmaması veya mülkiyet problemleri nedeniyle Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Çiftçi Kayıt Sistemi'ne kayıt olamamak" olarak incelenen işletmelere göre tespit edilmiştir.

Giresun İli Merkez İlçede Fındık Yetiştiren İşletmelerin Ekonomik Analizi, Üretim ve Pazarlama Sorunlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma

Kaynaklar

- Anonim, 2009a. İl Tarım Müdürlüğü, Haberler, <http://www.giresuntarim.gov.tr/tarm2/genhaber.aspx?kod=347>. (Erişim Tarihi: 01.12.2009)
- Anonim, 2009b. Türkiye İhracatçılar Meclisi, İhracat Kayıt Rakamları, http://www.tim.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=625&Itemid=135. (Erişim Tarihi: 12.11.2009)
- Anonim, 2009c. Fiskobirlik Genel Müdürlüğü, Dosya Kayıtları, Giresun.
- Anonim, 2009d. İl Tarım Müdürlüğü, Giresun İli'nin Genel Tarımsal Durumu, <http://www.giresuntarim.gov.tr/tarm2/tyapi.aspx>. (Erişim Tarihi: 20.11.2009)
- Anonim, 2009e. Fındık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Dosya Kayıtları, Giresun.
- Anonim, 2009f. TC Ziraat Bankası, Çiftçilere Uygulanan Tarımsal Kredi Oranları, <http://www.ziraat.com.tr>.
- Anonim, 2009g. Devlet Planlama Teşkilatı, Temel Ekonomik Göstergeler, Aylık Döviz Kuru Raporu, <http://ekutup.dpt.gov.tr/teg/2009/12/tv.25.xls>. (Erişim Tarihi: 20.12.2009)
- Aras, A., 1988. Tarım Muhasebesi, E.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları No:486, E.Ü. Basımevi, Bornova-İzmir.
- Ayfer, M., Uzun, A. ve Baş, F., 1986. Türk Fındık Çeşitleri. Karadeniz Fındık ve Mamulleri İhracatçıları Birliği Yayınları, 95 s., Ankara.
- Bülbül, M., 1979. "Bafra İlçesi Tütün İşletmelerinin Ekonomik Yapısı, Yatırım ve Cari Harcamaların Dağılımı ve Bunların Gelir Üzerine Etkisi", A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları:710, Ankara.
- Demir, T., 1997. Samsun İlinde Yetiştirilen Fındıkların Seleksiyonu Üzerine Bir Ön Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, 59 s., Samsun.
- Erkuş, A., Bülbül, M., Kıral, T., Açıl, A.F. ve Demirci, R., 1995. Tarım Ekonomisi, A.Ü. Ziraat Fakültesi Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları No:5, Ankara.
- Esengün, K., 1990. Tokat İlinde Meyve Yetiştiriciliği Yapan İşletmelerin Ekonomik Durumu ve İşletme Sonuçlarını Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi Üzerinde Bir Araştırma, E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Bornova-İzmir.
- Kılıç, S., 2006. Sivas Merkez İlçede Şeker Pancarı Yetiştiriciliği Yapan Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi, GOÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tokat
- Kıral, T., Kasnakoğlu, H., Tatlıdil, F.F., Fidan, H. ve Gündoğmuş, E., 1999. Tarımsal Ürünler İçin Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve Veri Tabanı Rehberi, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayını, Proje Raporu 1999-13, Yayın No:37, Ankara.
- Koral A. İ. ve Altun A., 2005. Türkiye'de Üretilen Tarım Ürünlerinin Üretim Girdileri Rehberi, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Toprak ve Su Kaynakları Araştırma Şube Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 104, Rehber No: 16, Ankara
- Köksal, İ., 2002. Türk Fındık Çeşitleri. Fındık tanıtım Grubu Yayınları, s.84, Ankara.
- Sayılı, M., 2001. Amasya İli Suluova İlçesinde Sığır Besiciliği Yapan İşletmelerin Ekonomik Analizi, GOÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Tokat.
- Usta, R., 2002. Türkiye'nin Fındık İhracatında Pazar ve Mamul Geliştirilmesi Üzerine Bir Araştırma, http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/Tanitim_KoordinasyonDb/fındık.doc. (Erişim Tarihi: 01.12.2009)